

ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ В УМОВАХ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Л.О. Волощук, д.е.н., доцент

Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса

Безпекоорієнтоване управління розвитком підприємства в першу чергу потребує постійного моніторингу рівня його економічної безпеки, впливу її чинників на процеси розвитку, та, навпаки, впливу процесу та результатів розвитку на складові та загальний рівень економічної безпеки підприємства. Найбільш доступним об'єктом такого моніторингу є фінансово-економічна безпека (фінансова складова економічної безпеки) підприємства, рівень якої неодмінно пов'язаний з параметрами фінансового стану. Отже, моніторинг фінансово-економічної безпеки підприємства (ФЕБП) може ґрунтуватись, але не обмежуватись, на підходах, методах та інструментах аналізу та оцінки фінансового стану. І цей підхід є достатньо часто згадуваним у працях фахівців [1,2,3,4].

Сучасний інструментарій фінансового аналізу є достатньо широким та всебічно охоплює різні характеристики фінансового стану та ефективності підприємства: платоспроможність та ліквідність, фінансову стійкість, кредитоспроможність, ділову активність, рентабельність тощо. Дослідження існуючих підходів до оцінювання ФЕБП (функціонального, індикаторного, вузькофункціонального, ризикового, матричного тощо) свідчать, що в кожному з них так чи інакше застосовуються певні показники оцінки фінансового стану [5].

При виборі інструментів фінансового аналізу, що застосовуються при комплексному оцінюванні фінансового стану та фінансово-економічної безпеки підприємства можна виокремити два основні підходи: 1) за системою показників фінансового стану; 2) за інтегральним показником, визначення якого ґрунтується на різних моделях інтегральної оцінки (факторних, статистичної середньої, тощо), що дозволяє отримати єдину кількісну та відповідну дескриптивну оцінку фінансового стану та рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Одним з прикладів першого підходу можна зазначити наведену в [2] систему з 9 фінансових показників, можливі значення яких ранжовані за рівнем фінансово-економічної безпеки – низький, середній, високий. Недоліком даної розробки слід зазначити відсутність рекомендацій щодо інтегральної оцінки, що ускладнює порівняння результатів такого аналізу у часі та просторі. Водночас, усунути їх можливо, як найменш, за рахунок запровадження бальної оцінки рівня ФЕБП: «1» - низький, «2» - середній, «3» - високий, за кожним показником, що, в свою чергу, дозволить застосувати, як найменш, методи середньої (арифметичної або зваженої в залежності від вагомості показників системи) для отримання інтегральної бальної оцінки ФЕБП.

Серед інтегральних моделей, застосовуваних для комплексної оцінки фінансового стану та визначення відповідного рівня ФЕБП слід відзначити відомі факторні моделі прогнозування банкрутства (Альтмана, Спрінгейта, Таффлера, модель R, універсальна дискримінантна функція О.Терещенка тощо). Взаємозв'язок понять ймовірності банкрутства та фінансово-економічної безпеки дає певну можливість застосування

пропонованих у моделях шкал визначення рівня ймовірності банкрутства (в залежності від отриманого значення інтегрального показника моделі) до визначення рівня ФЕБП [5]. За більшістю моделей отримаємо висновок: чим більше значення інтегрального показника тим нижчий рівень ймовірності банкрутства та, відповідно, вищий рівень фінансово-економічної безпеки підприємства.

Такий інструментарій є дуже зручним у застосуванні, адже засновується на відомих десятиріччями апробованих моделях, розрахунок часткових показників яких є чітко визначеним та заснованим на даних фінансової звітності підприємств. Додатково, застосування бальної (дискретної) шкали рівнів ФЕБП поряд з їх описовим визначенням, надає можливість порівняльного аналізу в часовому та просторовому розрізах, отримання усередненої оцінки рівня ФЕБП за групами підприємств.

Водночас, й ці інструменти мають певні недоліки при застосуванні на у вітчизняній практиці. Як свідчать дані численних розрахунків майже всі збиткові підприємства за діапазоном значень інтегрального показника потрапляють в зону низького або вкрай низького рівня ФЕБП. З одного боку, це здається очевидним, проте, з іншого, не завжди відповідає реаліям. Так, в процесі розвитку підприємства часто демонструють погіршення фінансового стану, збиткові фінансові результати (зокрема, за чистим прибутком), де, водночас, можна спостерігати значний вплив витрат неопераційної діяльності на зміну фінансових результатів в бік збитків. Проте, висновок щодо високої ймовірності банкрутства таких підприємств може бути передчасним, й в багатьох випадках такі підприємства є вельми конкурентоспроможними та життєздатними. Питання чому показники фінансової звітності, зокрема в частині фінансових результатів, не завжди віддзеркалюють реальний стан та тенденції розвитку підприємства, є темою окремої дискусії.

Ще одним недоліком вищезгаданих моделей є їх статичність, обумовлена використанням в якості базових розрахункових показників моделей статичних показників фінансової звітності підприємства на певний момент часу, що не дозволяє врахувати вплив тенденцій та ознак розвитку підприємства за фінансовими показниками, на рівень фінансово-економічної безпеки.

Альтернативою можуть виступати динамічні моделі інтегральної оцінки фінансового стану. В своїй основі вони мають не самі показники фінансової звітності або окремі показники фінансового стану, а їх динамічні індекси.

Одним з інструментів динамічного фінансового аналізу є так зване «золоте правило економіки підприємства». Його розширена модель (1), що на відміну від базової враховує не тільки зростання чистого прибутку, але й валового прибутку та фінансового результату операційної діяльності, дозволяє виокремити 5 ознак розвитку підприємства, кожна з яких віддзеркалюється у виконанні кожної з 5-ти умов нерівності [5].

$$T_{FR (ВП, ФРОД, ЧП)} > T_{вр} > T_{вб} > 0 \text{ (} > 100\% \text{)}, \quad (1)$$

де $T_{FR (ВП, ФРОД, ЧП)}$ – темп приросту фінансових результатів діяльності: валового прибутку, фінансового результату операційної діяльності, чистого прибутку, відповідно, %; $T_{вр}$ – темп приросту виручки від реалізації продукції, робіт та послуг, %; $T_{вб}$ – темп приросту вартості активів підприємства (валюти балансу), %.

Так, невиконання всіх або окремих умов «золотого правила» свідчить про прояв фінансових ризиків діяльності підприємства в розрізі визначених методологією бухгалтерського обліку та звітності видів його діяльності: основної операційної, операційної, інвестиційної та фінансової.

Як свідчать дані розрахунків, суто математичне застосування даної нерівності є вкрай обмеженим, адже можливе лише для тих підприємств, що мають позитивні фінансові результати. Розрахунок динамічних індексів в умовах збитковості є недоцільним. З врахуванням означених особливостей пропонується визначати виконання кожної з умов не тільки математично (що можливе лише у додатній площині базових показників), але й логічно, що можливо із застосуванням бінарної шкали – «1»-«так» чи «0» - «ні». Важливим уточненням є те, що, на відміну від стандартних моделей показників фінансового аналізу, перехід підприємства із зони збитковості в зону прибутковості, а також скорочення збитків, ураховується як позитивне явище та виконання умови розвитку, адже скорочення збитків досягається за рахунок отриманого прибутку звітного періоду.

Відповідно, інтегральний показник розвитку може змінюватись в діапазоні [0-5] з шагом 1, або діапазоні [0-1] з шагом 0,2 (за припущенням, що всі ознаки розвитку є рівнозначними для інтегральної оцінки).

Більш деталізована оцінка може ґрунтуватись на системі показників-індикаторів розвитку. Так, в [5] наведено систему з 24 базових показників фінансового стану та ефективності, зростання яких свідчить про позитивні зміни фінансового стану та тенденції розвитку. Оцінювання розвитку здійснюється саме за індексами динаміки базових показників. Таким чином, інтегральна оцінка може бути отримана за моделлю середньої геометричної. Проте, такий підхід до інтегральної оцінки є також придатним лише для тих підприємств, що мають позитивні значення всіх показників в системі, зокрема, показників рентабельності. Альтернативою є застосування додаткової бінарної оцінки: «1» - у випадку позитивної зміни часткового базового показника, «0» - у випадку негативної зміни. Як і у випадку попередньої моделі, скорочення збитків підприємства, або перехід із зони збитків в зону прибутків слід оцінювати як позитивну зміну показника, зважаючи на те, що математично темп його приросту у такому випадку розрахувати неможливо. Відповідно, інтегральний показник розвитку буде змінюватись в діапазоні [0-24] з шагом 1.

Наведений підхід, за рахунок охоплення більшої кількості показників, є, напевно, більш точним ніж попередній. Проте, серед напрямів його подальшого удосконалення варто зазначити введення вагових коефіцієнтів до кожного з показників системи. Для цього можуть бути застосовані методи експертних оцінок та апріорного ранжування.

Слід також зауважити, що в основі всіх розглянутих моделей оцінювання ФЕБП лежать майже одні й ті ж самі базові фінансові показники (рентабельності, оборотності, фінансової незалежності, тощо). Проте, застосування у динамічному підході розрахунку інтегрального показника прийомів нечіткої логіки дозволяє визначити ті ознаки розвитку підприємства, які не враховуються у статичних моделях внаслідок суто статистичних методів розрахунку.

Аналогічно з попередньо згаданими моделями значення інтегральних показників можуть розподілятися за певною шкалою визначення рівня фінансово-економічної безпеки (табл. 1).

Таблиця 1. Шкала визначення рівня фінансово-економічної безпеки в умовах розвитку підприємства за інтегральним показником розвитку

Показники	Значення				
1. Інтегральний показник економічного розвитку підприємства (в діапазоні [0-1], з кроком 0,2)	0; 0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
2. Інтегральний показник економічного розвитку підприємства (в діапазоні [0-24], з кроком 1,0)	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24
3. Рівень фінансово-економічної безпеки	дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий
4. Бальна оцінка	1	2	3	4	5

Запропоновані рекомендації щодо використання динамічних моделей фінансового аналізу можуть бути корисними, перш за все, для зовнішнього оцінювання фінансово-економічної безпеки будь-яких підприємств, їх груп, а також при їх ранжуванні. Наведений інструментарій є практичним та доступним у використанні засобом експрес-оцінки. Звичайно, внутрішнє оцінювання економічної безпеки підприємства в процесі його розвитку потребує більш системного підходу, охоплення внутрішніх та зовнішніх чинників з урахуванням їх взаємозв'язків та взаємовпливу, застосування більш широкого спектру аналітичних інструментів та облікової інформації для отримання більш достовірного визначення рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Наприкінці слід зазначити, що всі наведені моделі, як то відомі статистичні, так й запропоновані динамічні, збігаються в тому, що рівень ФЕБП зростає із зростанням значення інтегрального показника. Тобто, чим більше значення відповідних показників фінансового стану підприємства або темпів їх зростання, що є складовими інтегральних моделей, тим кращий рівень його фінансового стану та вищий рівень його фінансово-економічної безпеки. Щодо оцінки фінансового стану підприємства на певний момент часу – з цим твердженням можна, напевне, погодитись. Проте, щодо оцінки рівня ФЕБП воно не є настільки однозначним та беззаперечним. На практиці надвисокі темпи розвитку підприємства, зазвичай спричиняють обурення зовнішнього середовища у відповідь на його швидке економічне зростання, та викликають додаткові загрози та ризики розвитку, що обумовлює необхідність розроблення та запровадження комплексу додаткових заходів з їх попередження, захисту результатів розвитку підприємства для збереження високого рівня економічної безпеки. Отже, дуже високий рівень ФЕБП в умовах розвитку, можна вважати таким умовно. І напевне, вельми доцільними є подальші дослідження безпекозабезпечувальної діяльності підприємств, що внаслідок стрімкого розвитку, зокрема інноваційного, потрапляють в зону «дуже високого» рівня ФЕБП. А також, інструментів аналізу та оцінювання, що дозволять ідентифікувати в цій зоні певні ознаки,

порогові значення показників тощо, що сигналізуватимуть про потенційні загрози та зниження рівня фінансово-економічної безпеки.

Література:

1. Козаченко Г. В. Оцінювання економічної безпеки підприємства: аналіз основних підходів / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов. — В кн.: Менеджмент безпеки держави, регіону, підприємства: проблеми і виклики сьогодення : [монографія]; за заг. ред. З. Б. Живко, І. Г. Бабець. — Львів: Ліга-Прес, 2015. — С. 238–251.
2. Гнілицька Л. В. Теоретико–методичні та прикладні основи забезпечення економічної безпеки суб’єктів господарської діяльності : монографія / Л. В. Гнілицька, А. І. Захаров, П. Я. Пригунов. — К. : Дорадо-Друк, 2011. — 290 с.
3. Отенко І. П. Оцінювання економічної безпеки в процесах розвитку підприємства / Отенко І. П., Яртим І. А. // Бізнес Інформ, № 11, 2013. — С. 255–261
4. Єршова Н.Ю. Діагностика у системі антикризового управління машинобудівними підприємствами : автореферат дисертації на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук; Спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами / Наталія Єршова; Нац. техн. унів. «Харківський політехнічний інститут». — Х., 2009. — 20 с.
5. Волощук Л.О. Інноваційний розвиток та економічна безпека промислових підприємств: проблеми комплексного управління : [моногр.] / Л.О. Волощук. — Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. — 396 с. Режим доступу: http://economics.opu.ua/naukova-baza/voloschuk_2015.pdf